

A TERÁPIÁS GYAKORLAT ETIKAI KÉRDÉSEI

Az elmúlt több mint két év etikai esetpéldái és elemzései több alapvető pszichoterápiás és tanácsadás-etikai kérdéssel foglalkoztak. A rovat eseteiben igyekszünk kerülni az ismétléseket, s keressük azokat a helyzeteket, melyekre eddig még nem irányítottunk figyelmet. Úgy tűnik, szerkesztőségünk részéről most már több időt igényel egy-egy eset megérlelése, ezért továbbra is várjuk olvasóink példáit, melyek újabb szempontokkal egészíthetik ki közös etikai töprengéseinket. Ha szükséges, az esetek megformálásában szerkesztőségünk támogatást nyújt.

A most elemzett példa terjeszti ki az eddigiek közül talán leginkább az eset kontextusát. A közvetlenül érintetteken kívül jelentős szerepet kap benne a közvetve érintett szakmai környezet reagálása is.

Az eset elemzésére etikai bizottsági tagként Kötörő Emesét (Pszichoterápiás Tanács Szövetség Etikai Bizottság), képzőként Rudas Jánost, képzésben lévőként Kertész Katinkát (Tündérhegyi Pszichoterapeuta Képzés) kértük fel.

A rovatban közölt esetekben egyedi és általános tapasztalatok, fiktív elemek keverednek, ezért bármilyen konkrét esettel történő egybeesés véletlennek tekinthet

9. példa:

Két, módszerspecifikus képzése vége felé járó terapeuta külföldi konferencián sajátélmény-demonstrációs csoportba is csatlakozott. A vezető személyisége, stílusa megragadta mindkettőjüket. Különösen tetszett nekik, amit figyelme középpontjába helyezett: ráhangolódni kamaszkori magunkra, engedni megjelenni, átélni akkori vágyainkat, s ütköztetni azokat jelen valóságunkkal, mintegy felfrissíteni a serdülőkori lelki újrendeződést. A csoport katartikus volt számukra, üdítően hatott aktuális kapcsolataikban.

Hazatérve – mivel egyébként is többször harmonikusan dolgoztak együtt – elkezdtek beépíteni a „kamaszfókusz”-t munkájukba, két csoportban is sikeresen „bemozgatva” vele a résztvevőket.

A munkamódnak nevet adtak – dinamikus reintegrációs terápia („DIRE-T”) –, s beadták kétüléses sajátélmény-demonstrációs programként a soron következő szakegyesületi konferenciára.

A programbizottság befogadta az absztraktot, amely röviden tartalmazta, mi áll az eljárás középpontjában, s hogy önismeretet nyújt a sajátélmény részvétel.

A konferencián kellő számú érdeklődő jelentkezett a csoportba. Az első ülés feléig minden jól ment, a résztvevők hamar bemozdultak, világmegváltó, világgyűlölő, idillikus és erkölcsromboló vágyak röpködtek. Ekkor az egyik résztvevő (Z.), erőteljesen magához ragadva a szót és a figyelmet, kitört. Élete sikertelenségét, keserűségét ontva magából, hozzákapcsolta azt a 15 éves kora körül kialakult traumatikus családi „robbanássorozathoz”. Rátámadt a csoportra is, hogy itt könnyen játszanak az érzelmeikkel, dobálóznak az igazán át sem élt nagy szavakkal. A vezetők először lebénultak, majd az ülés vége felé megpróbálták közös szintre hozni a társaságot, mondván, hogy a következő ülésen visszatérnek mindarra, ami eddig zajlott. Az ülés végén Z. felpattant, és kirohant a teremből.

A szünetben a két vezető azon tanakodott, hogy egyénileg is kellene beszélni Z.-vel. Nézelődtek, de nem látták sehol.

A második ülésre Z. nem jött el. Csoporttagok is, vezetők is elég rosszul érezték magukat, s az ülés az esemény feldolgozásával telt, a „kamaszfókusz” háttérbe szorult. A csoport tagjai közül ki hibáztatta, ki sajnálta Z.-t, s elhangzottak kritikus hangok a vezetők felé is. A vezetők hangoztatták, hogy ez demonst-

ráció, mindenki tudja, hogy mire vállalkozik, amikor belemegy egy önismereti helyzetbe.

A konferencia után Z. felháborodott levelet írt a szakegyesület vezetőségének. Azt panaszolta benne, hogy kísérletezgetésre használják a konferenciát, sehol sem hallott módszerekbe viszik bele a résztvevőket, s ő annyira kiborult, hogy otthon majdnem válás lett a vége. Egyben nem rejtette véka alá, hogy „megvan a véleménye az egyesületről, meg a képzésükről.”

A vezetőséget megkavarta a levél. Egyikük, aki látta, hogy valaki sírva elrohant a konferencia szünetében, jelzi, ő érezte, hogy nem lesz ennek jó vége. A vezetőség – amelynek nem volt felhőtlen a viszonya a programbizottsággal a konferencia szervezése során – levelet ír a szervezőbizottságnak és a programbizottságnak, magyarázatot kérve, hogyan is választják ki a programokat, különösen az önismeretieket, s mellékelik Z. levelét is, hangsúlyozva, hogy féltik az egyesület reputációját. A zúrról a tanulmányi bizottságot is értesítik.

A szervezőbizottság visszaír, hogy ők csak a keretet adják, őket „a programbizottság nem engedi semmibe beleszólni”. A programbizottság megkeresi a csoportvezetőket, eléggé felelősségre vonó stílusban, hogy mi történt, meg hogy mi ez a módszer. A csoportvezetők igyekeznek tisztázni magukat, hogy ez egy önismereti helyzet, a többi csoport is így kap helyet a konferencián. Ők nem szűrhetik a résztvevőket, mindenki a maga felelősségére jön el, s megy olyan mélyre, amit jónak lát. A nevet ők adták a módszernek, de az csak egy technikai-tematikai hangsúlyt takar.

Informális szálakon a vezetők megtudják, hogy a tanulmányi bizottsághoz is eljutott az ügy. Felháborodnak és megijednek, hogy mi köze a tanulmányi bizottságnak a konferenciához, s aggódni kezdenek a közeli záróvizsgájuk miatt.

Kertész Katinka elemzése:

Azt gondolom, kérdések több szálon is felvetődnek. Először is, hogy mi a csoportvezetők felelőssége a helyzetben. Másodszor, hogy mi a programbizottság vagy szakegyesület felelőssége, akik a programokat kiválasztják, a rendezvényt a nyilvánosság előtt megnyitják, a konferenciát szervezik.

A csoportvezetők demonstráció céljából egy korábban ismeretlen módszert visznek a szakegyesület konferenciájára, ami aztán nem várt fordulatot vesz. Valaki mélyebbre kerül, mint azt várnák vagy

tapasztalták korábban. A helyzetről való beszédben a csoportvezetők lényegében a pszichológus etika egyik fő rendező elvére, a személy (döntési) *autonómiájának a tiszteletére* hivatkoznak: „Z. döntése, hogy eljött a workshopra.” Viszont a személy önrendelkezésének tisztelete elválaszthatatlan egy másik dologtól, mégpedig a *tájékoztatott beleegyezéstől*.

A személy döntési joga csak úgy lehet teljes, ha tudja, mire vállalkozik. Vajon mennyire volt tiszta mindez a csoport elején? A csoportvezetők őszintén, tisztán, érthetően beszéltek-e a csoport kereteiről, céljáról? Mire terjedt ki a tájékoztatás? Az történt-e, amiről tájékoztatást kaptak a résztvevők?

Másik kérdés a csoportvezetők *kompetenciája*. Jártasak-e az alkalmazott módszerben? Ismerték-e képességeik határait és számba vették-e a lehetséges káros következményeket? Minden módszernek megvan a maga határa. A DIR-E milyen képzettségű, milyen emberekből álló csoportba vihető be és milyen céllal? Gondolkodtak-e ezen a csoportvezetők?

A módszerdemonstráció célja szerintem több dolog is lehet, és mindez etikai döntés is. A *jótekonyság elve* mentén cél lehet egyrészt mások jólétének elősegítése, ahogy azt a terapeuták is megélték e módszer kapcsán sajátélményben. A *szakszerűség elve* mentén cél lehet másrészt egy új és hatékony eljárás megismertetése a szakmával. A pszichológus „*arra törekszik, hogy a legkorszerűbb szakmai eljárásokat alkalmazza és alkalmaztassa.*” (Szakmai Etikai Kódex 3.1-es pont)

Utóbbi mentén a csoportvezetők a pszichológus etikai kódex szerint (amennyiben a módszer valóban tudományosan igazolhatóan hatékony) jól tették, hogy elhozták a konferenciára. Ugyanakkor kérdés, hogy vajon megfelelő tájékoztatást nyújtottak-e a módszerről, valamint kiknek szánták (szakmai közegnek? laikusoknak?), és milyen céllal. Etikai szempontból azonban a pszichológus „*szakmai kompetenciájának keretein belül felelősséget vállal döntéseiért, az alkalmazott eljárásokért, módszerekért, azok várható kimeneteléért*” (Szakmai Etikai Kódex 2.1), így Z. állításaiban van jogosság. A csoportvezetőknek számolniuk kellett a lehetséges kimenetekkel – amit érdemes lett volna megelőzni keretezéssel, a csoportról való információk nyújtásával. Persze az is lehet, hogy mindez megtörtént, ekkor viszont etikailag a csoportvezetők megtették, amit megtehettek. A kliens szabadon dönt. Innentől a dilemma az, hogy vajon érdemes volt-e ezt a módszert elhozni a konferenciára, illetve hogy egy kétalkalmas demonstrációnak milyen felhívó jellege lehet.

Minderről érdemes lenne beszélni a csoportvezetőkkel. Amennyiben nem nyújtottak megfelelő tájékoztatást a csoport céljáról és módszeréről, *szerintem akár etikai eljárás is indítható ellenük*, bár kétlem, hogy az ügy eljutna az etikai eljárásig. Azért is, mert a megfelelő tájékoztatás kérdése nagyon dilemmás. *Hányan adnak mindennapi praxisukban részletes tájékoztatást?* Vajon a lehetséges mellékhatások felsorolása nem okozna-e kételkedést a kliensben, vagy hathatna negatív szuggesztíóként? Utóbbival sérülne a *ne árts!* elve. A tájékoztatásról nem is egyalkalmas dologként, hanem folyamatként érdemes gondolkodni. Ugyanakkor tájékoztatási folyamatot lehetetlen elképzelni egy kétalkalmas demonstráción. Túl kevés rá az idő.

A másik nagy kérdés *a szakegyesület felelőssége*. A beszámolóban jól látható, ahogy egyik bizottság a másikra hátrítja a felelősséget. Erre nincs konkrét etikai elv a kódexben, viszont a jótékony elve, hogy a célunk a gyógyítás, ellent mond az egymásra mutogatásnak. A cél az kellene legyen, hogy kiderüljön, mi történt, miért történt, hogyan lehetne másképp csinálni. Hogyan lehetne *helyesen* csinálni. Hiszen az etika lényegében erről szól.

A szakegyesületből ki felel, hogy kik vehetnek részt a sajátélményű műhelyen? Ez persze az egyenlőség elvével ütközik – mindenkinek joga van részt venni. De talán más a helyzet egy laikusok számára is nyitott csoportnál és más egy szakmabeliek számára nyitottnál. Utóbbi összefügghet a szakszerűség elvével, az új módszerek bemutatásával, a tudományos alapú gyógyítás ilyen módú terjesztésével.

Felmerülő kérdés még, szintén az egyenlőség elve mentén, hogy miképp kerültek be a műhelyek vezetői a konferencia programjába? Ismert szakemberek voltak-e ők? Befolyásolhattott-e bárkit a programjuk áttekintésében és elfogadásában, ha ismert szakemberek voltak, az ő programjukra könnyebben rábólintott-e a bizottság, mint másokéra?

Ki felel a leadott programért: az egyesület vagy a csoportvezetők? A pszichológus etikai kódex elég egyértelmű ebben: a workshopot tartó pszichológus *„felelősséggel tartozik a kiadványban megjelentekért: a közleményben pontosan meghatározza a résztvevők körét, a program célját, a nyújtott képzést, a résztvevő előadók, részvételi díjakat.”* De vajon reális-e ez egy szakegyesületi konferencia műhelye esetében? Ha igen, kellett volna-e emlékeztetni erre a műhelytartó kollégákat?

A szakegyesület jogkörének tisztázatlanságát, a felelősségvállalás és a határok tisztázatlanságát épp úgy problémásnak tartom, mint a csoportvezetők

felelőségének a kérdését. A pszichoterapeuták viselkedését *„egymás iránt szakmai lojalitás, tolerancia és együttműködés jellemzi.”* (Pszichoterapeuta etikai kódex VIII/5.) Ilyen értelemben az elsőre is felelőségre vonó hang a műhelytartó kollégák felé szerintem etikailag nem volt helyes.

Kötőrő Emese elemzése:

A bemutatott esetben számos szinten jelenik meg az etikai felelősség.

A képzésben lévő két kolléga viselkedése etikai szempontból több ponton is megkérdőjelezhető. Amikor a két kolléga egy külföldi konferencián szerzett sajátélmény tapasztalatát elkezd beépíteni a saját terápiás gyakorlatába, ezzel az eszköztárukat bővítik, szakmai színvonalukat fejlesztik. A kérdéses ebben a lépésben, hogy vajon a befogadott, beépített technika mennyire került feldolgozásra, milyen mértékben gondolták át a kollégák annak előnyeit, hátrányait, főképpen kockázatait. Nem derül ki, vajon a külföldi konferencián bemutatott tartó szakember a bemutatáskor ilyen feldolgozási lehetőséget is biztosított, vagy csak sajátélmény-demonstráció történt. A kollégák nevet adtak az új munkamódnak, ami azt a benyomást kelti, hogy ők dolgozták ki, esetleg hogy nagy szakmai tapasztalatot szereztek a használatában. A leírt példa alapján egyik sem igaz.

A hazai konferencián a csoportfolyamatok követése során rosszul mérik fel Z. megterhelődését, ami előfordulhat olyan helyzetben, amikor a csoportvezetők nem ismerik a résztvevőket. Ilyen esetben azonban nem elég a felelősség áthárítása a résztvevőre, mindenképpen szükséges a kialakult helyzet kezelése – Z. megkeresése, a történetek feldolgozására lehetőség felkínálása.

A történet egyik meghatározó kérdése, ki a felelős valójában, ha egy sajátélmény-demonstráció során egy csoporttag az átéltek következtében érzelmileg túlterhelődik. A kollégák érvelése részben jogos, hiszen a szakmai konferenciák résztvevői többnyire olyan képzésben lévő vagy tapasztalt szakemberek, akik ismerik a szabályt: mindenki a saját felelőségére vesz részt a csoportban. Ez a szabály azonban sem a csoportvezetőket, sem a szervezőket nem mentesíti a saját felelőségük alól. A csoportvezetők kötelessége a csoportfolyamat megkezdése előtt erre a szabályra felhívni a jelenlévők figyelmét, ezzel hangsúlyt adva annak az információnak, ami előzetesen a programfűzetben esetleg már szerepelhet is. A cso-

portvezetők felelőssége arra is kiterjed, hogy habár előzetesen nem ismerik a csoporttagokat, de a saját-élmény-demonstráció megkezdésével a cselekedet erejénél fogva felelősséget vállalnak a résztvevőkért, és ez kötelezi őket.

A felelősség következő szintje a konferenciát megrendező szakmai egyesületé. Akár a programfüzet tartalmi összeállítását (szerepel-e a sajátélmény-jellegű helyzetek kockázatára vonatkozó információ), akár az előadók, csoportvezetők valós szakmai képzettségét, tapasztalatát figyelembe vevő program összeállítását tekintjük. Utóbbi esetben a szakmai egyesület vezetősége mérlegel, a demonstrációra jelentkezők milyen tapasztalattal, érettséggel, milyen szakmai színvonalon végzik munkájukat, s ennek megfelelően várhatóan hogyan oldják meg az esetlegesen előforduló problémahelyzeteket. S dolga ez az egyesület vezetésének amiatt is, mert a résztvevők az előadókban, demonstrációvezetőkben a szervező egyesület képviselőit, a történésekben az egyesület szándékát, szakmai minőségét azonosítják.

Végül – s legfőképp – felelősség terheli a kollégák kiképzőit, mint minden, a módszerspecifikus képzésben aktívan közreműködő szakembert, akik a tényleges oktatás, fejlesztés és a saját példa mutatása során etikai minőséget is közvetítenek.

Az etikai-szakmai kérdések rendezésének módja az értékek átadása, a színvonalas, felelős gondolkodás támogatása. Emiatt az etikai kódexek eljárásrendjeiben a figyelemfelhívás, átgondolásra készítés, a korrekciós lehetőségek megtalálása az elsődleges. Ebben a helyzetben véleményem szerint szükséges, hogy az egyesület képviselője lehetőséget adjon a zaklatottan távozó résztvevő számára a történetek közös átgondolására. Ahhoz, hogy ez hiteles lehessen, a kollégák kiképzőjükkal elemezzék a helyzetet, hogy az etikai-szakmai szabályok ne csak egy kódexben leírt ismeretként, hanem belsővé vált értékrendszerként álljanak rendelkezésre.

Rudas János elemzése:

Először is – az összemaszátolás elkerülése érdekében – el kell különítenünk a következő *fogalmakat*:

- etikai probléma;
- szakmai-etikai probléma;
- szakmai probléma;
- szervezeti, illetve szervezeten belüli szerepprobléma.

Most akkor nézzük a konkrét esetet.

Kérdés, hogy a két terapeuta (akinek sem életkoráról, sem neméről, sem csoporttapasztalatairól nem kapunk információt), átültethette-e külföldi demonstrációs csoportbeli tapasztalatait hazai talajba. Elhatározhatták-e, hogy további terápiás gyakorlatukban a serdülőkorra fókuszálnak?

Amint tudjuk, számos terápiás irányzat keresi a pszichés problémák gyökereit az egyén korábbi élet-eseményeiben akkor is, ha nyitva hagyják a kérdést: melyik életszakasz bizonyul kritikusnak az adott személynél. Így gyakorló terapeuták számára nem okozhat döbbenetet az ötlet, hogy egy életszakaszt, esztünkben a kamaszkort emeljék ki.

Ezért a speciális megközelítés *hazai adaptálása* ellen nem lehet kifogásunk. Azt feltételezhetjük, hogy az ilyen alkalmazáshoz kiegészítő ismeretszerzés, együttes gondolkodás, esetleg külső konzultáció is járult – de erről a leírás semmilyen tájékoztatást nem ad. A két sikeres csoportmunka a vállalkozás eredményességét látszik alátámasztani.

A kívülállók, laikusok (valamint a magam) számára szakhalandzsának tűnő elnevezés legfőlőbb esztétikai természetű nyilallást okoz bennem, de a több évtizedes valóság ismeretében szakmai vagy etikai kifogást nem emelnék. Ugyanis a segítő szakmákban, de másutt is, a piaci viszonyok, az éles verseny sokakat arra készíttet, hogy valamilyen vado-natújj, blikkfangos elnevezéssel, az *istenbizony-sohasemvolt-újdonosság* látszatával hívják föl a figyelmet magukra, „árujukra”. Ilyesmivel a világ minden táján találkozhatunk – néha a *Pszichoterápia* oldalain is.

A szakegyesületi konferencián demonstrációként meghirdetett *kétüléses csoport* logikusan következett az előzményekből. (Sajnálatos, hogy az esetleírás nem ír arról, hogy hány óra vagy perc állt rendelkezésre a munkához.)

Z. indulatkitörés-sorozata az első ülés közepén önmagában nem meglepő annak, aki vezetett már csoportot. Fölvethető lenne az előzetes szűrés hiánya, de az adott körülmények között értelmetlen lett volna, és még értelmet föltételezve is megvalósíthatatlan. Így ennél a pontnál sem marasztalnám el a terapeutákat etikai vagy szakmai-etikai szempontból.

Szakmai gondom viszont van. Ugyanis akármilyen rövid volt is az első ülés (nem tudjuk), annyira talán nem volt kurta, hogy a felén túljutva a csoportvezetők ne tudtak volna föléledni bénultságukból. A leírásból annyi lejön, hogy a vége felé „megpróbálták közös szintre hozni a társaságot” – bármit jelentsen is ez. A számomra értelmezhetetlen

„közös szintre hozás” (Z.-vel?) helyett talán reflektáltathatták volna a csoporttagokat és hagyhattak (vagy éppen animálhattak) volna valamilyen dinamikát elindulni. További adatok híján ennek folyamatáról, számos lehetséges kimeneteléről főlegesen lenne fantáziálnunk. Annyit azonban megjegyezhetünk, hogy valami – akár csökkent – *földolgozást* meg kellett volna kísérelniük. Kockázata ennek is lett volna – de minek nem?

Z. *eltűnése*, mondhatni, szokványos esemény az előzőek után. Etikai felelősséget itt sem vetnék föl (és ha mégis, kiét?). Szakmai és szakmai-etikai problémát viszont igen. Azzal nincs bajom, hogy a második ülésen ventilációs okokból foglalkozni kellett Z. ügyével és felszívódásával. Azzal sincs, hogy kritikai hangok hallatszottak, majd a vezetők védekeztek. (Ezen interakciók megítélése egy vázlatos esetleírás birtokában lehetetlen.)

Ám azt gondolom, hogy ennek időbeli korlátot kellett volna szabni. Részben azért, mert a szelepelésen túl meglehetősen gáz Z. távollétében vele behatóan foglalkozni – ezt szakmai-etikai szempontból nem tudom elfogadni. Részben azért, mert a csoport meghirdetett programja így nem teljesült. És ez nem formális kifogás részemről: azt gondolom ugyanis, hogy Z. ügyének határozott lezárása és a munka visszaterelése a „kamaszfókusz” irányába *kedvező elaboratív hatással* lett volna a csoportfolyamatra. A

lehetséges variációk valóban számosak, és kimenetelük sem jósolható meg – de szakmai hibának tartom, hogy a vezetők elmulasztották legalább ezek egyikét megkísérelni.

Az *utótörténetet* röviden egy szóval tudnám jellemezni: szarkeverés. Finomabban: a grémiumok egymásra mutogatása; felelősség-áthárítás; a két csoportvezető bűnbakolása; bizottsági szerepvavak; kompetencia-tisztázatlanságok, illetve a kompetenciahatárok átlépése; egy konferencián szereplés (szempontunkból mindegy, hogy vélt vagy valóságos) fenyegetése retorzióval egy más szervezet záróvizsgáján; no és persze fontoskodó és hiszteroid egyéni reakciók a grémiumok faszádjá mögé bújva.

Hogy *mit lehetett volna tenni?* Például tanulmányozni E. Berne gyakorlati ajánlásait a hazug és káros játszmák eredményes elkerüléséről. Ennek következtetéseit levonni Z. „eligazításában”. A csoportra vonatkozó jogokat, korlátokat és felelősségeket tisztázni Z.-vel – akár szóban, akár írásban. Vagy ajánlani Z.-nek, hogy forduljon segítségért megfelelő szakemberhez. Netán egy szervezetfejlesztési és önismereti tréninget tartani a szakegyesület négy grémiumának.

Szóval: az *igazi etikai problémák* az utótörténetben halmozódtak, megtűzdelve szakmai-etikai és szervezeti/szerepbéli cukiságokkal.